

İş İnsanı Olmak...

İş İnsanı Ne İş Yapar?

Kendini “iş insanı” olarak tanıtan biriyle karşılaşınca ne düşünürsünüz?

Yaptığı işler hakkında tahmininiz ne olur?

Acaba büyük yatırımlar yapan, şirketler, üretim tesisleri yöneten, birçok insana iş sağlayan bir girişimci olması ihtimali yüksek midir?

Yoksa hiçbir işi gücü olmayan, söyleyecek başka bir şeyi olmadığından kendini iş insanı olarak tanıtan biri midir karşınızdaki?

Eğitimi, kültür düzeyi hakkında tahmininiz ne olur? Ne dersiniz, acaba üniversite diploması var mıdır?

“Doğru dürüst” bir mesleği var mıdır?

Ona karşı bir yakınlık, sıcaklık duyar mısınız?

Güven duyar mısınız?

Bu sorulara yanıtlarınızın tümüyle olumlu olduğunu sanmıyorum. O nedenle de kendisini sadece “iş insanı” veya “iş adamı”, “iş kadını” şeklinde tanıtan pek rastlamazsınız. “Falanca A.Ş. yönetim kurulu başkanı” gibi, yapılan işin yöneticilik yönünü öne çıkaran bir tanıtım tercih edilir. Bunun yanı sıra, “mühendis”, “doktor”, “avukat” gibi “gerçek” bir mesleği varsa, bazen bir de o eklenir.

“İş insanı”na mesleki itibar sıralamalarında da yer verilmiyor. Ne “Türkiye Mesleki İtibar Skalası”nda¹ ne de Uluslararası Çalışma Örgütü’nün (ILO-International Labour Organization) “Uluslararası Standart Meslek Sınıflaması”nda² “iş insanı” kategorisine rastlamadım. “İş insanı”nın “yönetici” sayıldığı ya da bir meslekten çok bir uğraş alanını tanımladığı söylenebilir ama söz konusu sıralamalarda milletvekili, genel müdür, astrolog/falci, belediye başkanı gibi meslek kategorileri var.

Bazı araştırmalar ise ilk bakışta çelişkili gibi görünen sonuçlar veriyor: İş insanları itibar açısından yüksek, ahlak ve etik değerler açısından ise alt sıralarda değerlendiriliyor. Ayrıntılara girince yaygın kanının şöyle özetlenebileceği anlaşılıyor: “İş insanları ahlaklı değildir ama para sahibi olduklarından itibar görürler...” İş insanlarının becerikli ve iş bitirici oldukları, para kazanmayı iyi bildikleri ve zengin oldukları düşünülüyor. Para kazanma hırsı, amaca giden yolda yasa ve kuralların yanından dolanma yeteneği, kurnazlık iş insanlığı ile bağdaştırılan özellikler arasında sayılıyor.

Her Şeyi Bilen İş İnsanları

Öte yandan, iş insanlarından toplumun talepleri de yüksek. Ekonominin motoru olmaları, yatırımlar yapmaları, işsizliğe çare bulmaları, ihracat yapmaları, döviz yaratmaları, teknolojiler ve yeni ürünler geliştirmeleri, sosyal sorumluluk projeleriyle topluma katkıda bulunmaları bekleniyor. Hele isimleri az çok bilinen, başarılı bulunan iş insanlarından beklentilerin neredeyse sınırı yok. Ülkenin her türlü sorunuyla ilgili çare önerileri onlardan soruluyor; eğitim ve sağlık sorunlarını çözmeleri, dış ilişkilerde aktif olmaları, hatta politikaya girmeleri isteniyor. İş insanları için, “mademki para kazanmayı beceriyor, bunu da becerir” gibi bir bakış yaygın görünüyor.

İtiraf etmek gerekir ki, iş insanlarının “bilmiyorum” demekten pek hoşlanmaması da bu talepleri yükselten etkenlerden biri... Biz iş insanları “bilmiyorum” demek alışkanlığına kapılırsak insanlar bize nasıl güvenir, ürünlerimizi nasıl satın alır, yönettiğimiz kurumlarda nasıl çalışırlar? O nedenle biz her konudan konuşmayı severiz, her fırsatta yorumlar yaparız, görüşlerimizi anlatırız - bu kitapta da görebileceğiniz gibi!

Biz anlattıkça insanlar da daha fazla sorar, her yerde mikrofon uzatır, bizden daha fazlasını ister ve beklerler. Biz de, sanki her konunun uzmanıymışız gibi konuşup yazmaya ve fikirlerimizi belirtmeye devam ederiz.

İş yaşamım boyunca iş insanlarından beklentilerin ne ölçülere varabileceğini gösteren pek çok durumla karşılaştım. Anımsadığım zaman beni hâlâ gülümseten bir olay Türk Sanayici ve İş İnsanları Derneği’nde (TÜSİAD) görevli olduğum yıllarda başımdan geçti. Bir toplantı için Paris’e gitmiştim. Otele vardığımda telefonla arandığımı belirten bir not buldum. Arayan önemli gazetelerimizden birinin muhabiriydi. Konu acildi, kendisini aramamı rica ediyordu. Kendisine ulaştığımda benden niçin acilen cevap istendiğini anladım! Soru şuydu: Rusların Soyuz uzay aracı uzayda arızalanmıştı, kozmonotların hayatının tehlikede olduğu belirtiliyordu. Acaba kozmonotların salimen dünyaya dönebilmeleri için ne yapılmalıydı? -Herhalde muhabir arkadaşımız, “Bunu TÜSİAD’ı yönetenler bilmezse kim bilecek?” diye düşünmüştü. Orada kendisine, “Her şeyden önce bir plan yapmak ve dikkatli olmak gerekir” diye başlayan bir yanıt verseydim, eminim bu konuyu iyi bildiğime hemen kendimi de inandırırıldım.

Kendilerinden beklenenlere bakınca anlıyorsunuz ki, ülkemizde iş insanlarının işleri gerçekten zor...

“Dalgacı Mahmut”

Benim meslek seçimi üzerinde kafa yordüğüm zamanlar, “68 kuşağı” gençlerinin dünyayı ayağa kaldırdığı yıllara rastlar. O dönemlerde iş insanının veya şimdilik hâlâ daha sık kullanılan şekliyle “iş adamı”nın itibarı pek yüksek değildi. Belki, “Bugünkü kadar bile yüksek değildi!” demek daha doğru olur. Zamanın Türk film-

lerinde Hulusi Kentmen tarafından canlandırılan, Bedri Koraman'ın karikatürlerinde rastlanan ağız purlu, göbekli, ceplerinden paralar fıskıran tipler, toplumun büyük bir kesiminin gözünde iş adamının örnekleriydi.

68 Hareketi'nin de etkisiyle, dünyada olup biteni izleyen, ülke sorunları üzerinde tartışmayı seven gençler arasında ise "solculuk", hatta "devrimcilik" modaydı. Bu moda uygun kitaplar okumak, müzik dinlemek gerekiyordu. Marksist düşüncenin temelleri hakkında bilgi sahibi olmak şarttı. Sartre okuyacaktınız, Brecht'i sevecektiniz, Nâzım Hikmet hayranı olacaktınız, Joan Baez ve Bob Dylan dinleyecektiniz. *Das Kapital*'i okumuş olmanız gerekmezdi, nasıl olsa okumuş olduğunuz varsayılırdı, Marksist terminolojiye biraz hâkim olmanız yeterliydi. "Aydın" veya "entelektüel" olmakla "solcu" olmak neredeyse eş anlamlıydı. İş adamı, "kapitalist" veya "komprador", "kötü adam"dı, insanları sömürerek kendini zenginleştiren kişiydi. Nefret odağı olmadığı zaman iş adamı bu gençlerin sohbetlerinde alay konusuydu. İş adamının en zararsız ve en iyisi, hiçbir işe yaramayanı idi.

Bir keresinde kitap meraklısı bir arkadaş grubuyla romanlardan ve hikâyelerden paragraflar okuyup, hayali kişilerin yaşamlarıyla ilgili senaryolar üretmek bir oyun oynadığımızı hatırlıyorum. Bir arkadaşımız Orhan Veli'nin bilinen şiirinden bir bölüm okuduktan sonra bunları söyleyen kişinin mesleğini sormuştu:

*İşim gücüm budur benim,
Gökyüzünü boyarım her sabah,
Hepiniz uykudayken.
Uyanır bakarsınız ki mavi.*

*Deniz yırtılır kimi zaman,
Bilmezsiniz kim diker;
Ben dikerim.*

Üstelik yanıt için de dört seçenek veriyordu: Boyacı, sanatçı, iş adamı, üçkâğıtçı... Şakanın amacı belliydi. Cevaplar hemen ve hep bir ağızdan, istenen yönde geldi: İş adamı!..

Sonra, tartışmalar biraz ileri gittiğinde bazı duyarlı arkadaşlarımdan o zamanlar işitmeye alışmış olduğum sözler:

"Bülent, üzerine alınmıyorsun, değil mi?"

Bir rahatsızlık duydum ama içimden sordum: Orhan Veli'nin "Dalgacı Mahmut"u kartvizit bastırsaydı, isminin altına ne yazardı acaba?

Farklı Bir Model: Nejat Eczacıbaşı

Benim gözümün önünde ise bambaşka bir iş insanı modeli vardı. Babam Nejat Eczacıbaşı, yükseköğrenimini o zamanın dünyadaki en iyi üniversitelerinde yapmış,

biyokimya alanında doktorasını aldıktan sonra Türkiye'ye dönerek iş yaşamına girmişti. Türkiye'nin öncü iş adamlarından biri olarak biliniyordu. Çok çalışıyordu, başarılıydı, kurduğu şirketler hızla büyümekteydi. Türkiye'de yeni sanayilerin kurulmasına öncülük ediyor, insanlara iş olanakları yaratıyor, toplum sorunlarına eğilen sosyal girişimleriyle de saygınlık kazanıyordu. Her açıdan imrenilecek ve örnek alınacak bir başarı öyküsü ortaya koyuyordu. Yaptıklarının ona verdiği mutluluk ve heyecan kişiliğine yansıyor. Nejat Eczacıbaşı'ya göre, iş insanı "ekonomide değer yaratmak sorumluluğu taşıyan" kişiydi. Mutluluğu, "bir şeyler yaratmak, yaratırken saygı görmek" olarak tanımlıyordu. Onun oğlu olup iş insanlığına özenmemek pek mümkün değildi. Kendi kurduğu işlerin ileride oğulları tarafından sahiplenilmesini çok istediğini de saklamıyordu. Kardeşim Faruk'la ben, aile değerlerini ve geleneklerini yaşatmanın ne kadar önemli olduğunun sürekli vurgulandığı bir ortamda yetiştiriliyorduk.

İş insanı olmayı yeterince ciddi ve anlamlı bir kariyer seçeneği olarak görmemem riski karşısında, babamın sık sık ileri sürdüğü bir görüş de şuydu: İş insanı olmak demek, sadece para kazanmak için çalışmak demek değildi. Başarılı bir iş insanı, sahip olduğu olanakları, merakı ve tutkusunu alanlarda girişimler başlatmak, katkıda bulunmak, hizmet etmek için kullanabilirdi. Örneğin kendisi müziğe çok meraklıydı ama bu alanda iş adamı olarak katkıları, bir müzisyen olarak yapabileceğinden çok daha fazlaydı.

Bir Yaşam Amacı

Yükseköğrenime başlama vaktim geldiğinde kararımı vermiştim: İş insanı olacaktım. Anlıyordum ki, ailemizin soyadı doğduğum andan itibaren yaşam çizgimi belirlemişti. Taşadığımız isim, görev alanını ekonomide gören, yatırım ve üretim yapmayı esas sorumluluğu olarak kabul eden, ülke ve dünya sorunlarına ilgi duyan ve toplumsal gelişmenin bir bütün olduğuna inanan bir aile geleneğini ifade ediyordu. Benim için bu geleneği ve kapsadığı değerleri yaşatmaktan daha güzel bir yaşam amacı olamazdı.

Ama her şeyden önce "gerçek" bir meslek sahibi olmak gerektiği fikri bey-nime işlemişti. Babam da öyle yapmamış mıydı? Meraklı olduğum fen ve mühendislik alanlarında öğrenim yapacak, daha sonra iş insanı olmayı babamın yanında çalışarak öğrenecektim. Kimya mühendisliği yüksek lisans diplomamı alarak ABD'den Türkiye'ye döndüğümün ertesi günü Eczacıbaşı Holding'de çalışmaya başladım.

Bugüne kadar iş yaşamında 45 yıla yakın bir süre geçirdim. Artık birikimlerimi ve görüşlerimi iş insanlarının dünyasını merak edenlerle paylaşma zamanının geldiğini düşündüm.

12 Ağustos 2018